

Vachůt, Petr

## Historie archeologických výzkumů raně středověkých pohřebišť na území Moravy a Slezska

In: *Moravskoslezská škola doktorských studií. Seminář 1.* Měřínský, Zdeněk (editor); Klápště, Jan (editor); 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, pp. 175-186

ISBN 9788021047495

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127698>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

# HISTORIE ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ RANĚ STŘEDOVĚKÝCH POHŘEBIŠŤ NA ÚZEMÍ MORAVY A SLEZSKA

Petr Vachůt

*Abstrakt:*

*Příspěvek je bilancí dosavadních archeologických výzkumů raně středověkých pohřebišť na Moravě a ve Slezsku. Jsou zde představeny jednotlivé generace archeologů a jejich výzkumy. Dále jsou uvedeny nejdůležitější zkoumané lokality a klíčové teoretické práce moravských a slezských badatelů zabývající se problematikou pohřbívání v období 9.–12. století.*

*Klíčová slova:*

**raný středověk – Morava a Slezsko – pohřebiště – dějiny archeologie**

*Abstract:*

**History of Archaeological Research into Early Medieval Burial Grounds in the Territory of Moravia and Silesia**

*This contribution is an overview of archaeological research into early medieval burial grounds in Moravia and Silesia. It introduces the generations of archaeologists and their research, and lists the most important sites and key theoretical work by Moravian and Silesian specialists in the field of burials in the 9th–12th centuries.*

*Key word:*

**early Middle Ages – Moravia and Silesia – burial ground – history of archaeology**

Výzkumy nekropolí raného středověku jsou vděčným objektem zájmu badatelů již od počátku formování moravské archeologie. Její historie, a to zejména období do začátku druhé světové války, byla již podrobně zhodnocena například B. Dostálem (1966, 7–9). V předkládané práci je tato stať doplněna a následně je pokračováno v nástinu archeologického vývoje druhé poloviny 20. století. Práce se dotýká pouze pohřebišť 9.–12. století na území Moravy a Slezska. K dispozici měl referent údaje o cca 400 lokalitách s nálezy slovanských hrobů. U některých nálezů ovšem doposud nebyla spolehlivě ověřena jejich příslušnost k hrobovému kontextu, u jiných zase jejich raně středověká datace. Proto jsou v příslušných pasážích textu počty lokalit mírně zaokrouhlovány s přesvědčením, že pro ilustraci sledovaných tendencí tyto kvantifikace postačují.

První výzkumy raně středověkých pohřebišť byly prováděny v polovině 19. století. V roce 1845 prozkoumal J. Eder středověké pohřebiště ve Farní ulici v Židlochovicích (okr. Brno-venkov), nálezy esovitých záušnic u nejspodnější vrstvy hrobů ukazují na jejich mladohradištní stáří. V evidenci památek na této lokalitě pokračoval v dalších letech B. Dudík (1854, 480–482). V roce 1846 prokopal 43 středohradištních hrobů u Rajhradu (okr. Brno-venkov) opat rajhradského kláštera G. Wolny (Dudík 1854, 473–477). V literatuře je u této lokality uváděn často katastr Rebešovic nebo Rajhradic, ale plocha výzkumu z roku 1973, na které Č. Staňa (1974) identifikoval starou sondu G. Wolného, jednoznačně leží na katastrálním území obce Rajhrad.

Systematičtější jsou prováděny archeologické výzkumy až od 80. let 19. století. Mezi hlavními zájemci o slovanské památky, kteří byli aktivní v této etapě archeologického bádání je možné vyjmenovat K. J. Mašku, J. Palliardiho, J. Wankela, F. Příkryla, M. Kříže, J. Hladíka, J. Kniese, J. Kučeru, F. Myklíka aj. Archeologické nálezy byly většinou získávány od autorů náhodných objevů raně středověkých hrobů, některá pohřebiště byla ale již prokopávána a dokumentována samotnými badateli. Z rozsáhlejších výzkumů je možné uvést akci M. Kříže (1896, 56–57) z let 1894 až 1895, který prokopal v Předmostí (okr. Přerov) na 140 hrobů, případně pohřebiště o 38 hrobech z Horních Dunajovic (okr. Znojmo), kde provedl průzkum roku 1889 J. Palliardí (1890; 1893). Zájem archeologů se poprvé obrátil i na raně středověké mohyly. Například J. Wankel (1890, 229) a F. Příkryl (1890) prokopali v roce 1884 mohylník u Jarohněvic (okr. Kroměříž) a zhruba v téže době i další ve Vrbce u Sulimova (okr. Kroměříž). Dále pak J. Slovák (1894) v roce 1892 otevřel 2 mohyly v Drahlově u Jarohněvic (okr. Kroměříž). Do 80. let spadá i průzkum 2 mohyl J. Kučerou (1889, 34) na lokalitě Gradca u Rudimova (okr. Zlín).

V prvním soupisu slovanských nálezů z Moravy z pera J. Kniese (1894) je celkem prezentováno 10 kostrových pohřebišť. Dokladem zvýšeného zájmu badatelů o slovanské památky je skutečnost, že v práci I. L. Červinky (1902, 315–326) vydané na přelomu století je již zmapováno téměř 40 lokalit. V období mezi léty 1900 a 1945 patřil I. L. Červinka mezi hlavní představitele bádání o slovanských památkách. Když v roce 1928 zveřejnil svou další syntetickou práci (Slované na Moravě a říše Velkomoravská), čítal soupis raně středověkých nekropolí cca 120 kostrových pohřebišť. Z tohoto počtu sám I. L. Červinka prozkoumal nebo zachránil materiál asi z 25 lokalit. Mezi další badatele, kteří přispěli k poznání pohřebišť datovaných mezi 9. až 12. století, patřili A. Zelnitius, K. Hanák a V. Hrubý, působící zejména na Uherskohradištsku, nebo A. Procházka, M. Chleborád, E. Kolibabe a F. Kalousek, zaměřující se na oblast Slavkovska a Bučovska. Z řady archeologických pracovníků můžeme dále připomenout A. Gottwalda, A. Dvořáčka, V. Bretschneidera, S. Hlobila, K. Dobeše, J. Zezuláka, J. Dezorta, J. Kučeru, J. Slováka, F. Černého, A. Vrbku, A. Teličku, A. Šína, E. Synka aj. Většinu archeologických výzkumů či náhodných nálezů pohřebišť představovaly objevy několika málo hrobů, větší průzkumy prováděl zejména I. L. Červinka, což mu bylo umožněno především díky hrazení nákladů za výkopy z prostředků tehdejšího Státního archeologického ústavu, jehož pracovníkem byl od roku 1920. Připomenout můžeme pohřebiště jím prozkoumané v roce 1921 u Nové Dědiny (okr. Kroměříž) se 142 hroby (Červinka 1927, 3–12), nekropoli v Těmicích (okr. Hodonín), čítající 25 hrobů, kopanou roku 1908 (Červinka 1928, 158), nebo pohřebiště v Holáskách (okr. Brno-město) prozkoumané v roce 1926 se 47 hroby (Červinka 1927, 17–21). Aktivita I. L. Červinky se obrátila i na v terénu snadno identifikovatelné

mohylníky, kdy například v roce 1922 prozkoumal 19 mohyl v Bojkovicích (okr. Uherské Hradiště; *Červinka* 1950), či v letech 1921–22 provedl výzkum 40 mohyl u Luhačovic (okr. Zlín; *Červinka* 1928, 146). Mohylníky byly zkoumány i dalšími badateli, například v letech 1925 a 1927 M. Chleborád, E. Kolibač, F. Kalousek a A. Procházka odkryli řadu mohyl u Strážovic (okr. Hodonín; *Červinka* 1928, 148). Titíž badatelé pracovali i na plochých pohřebištích, například roku 1927 prozkoumali v Kobeřicích u Brna 22 hrobů (*Červinka* 1928, 165).

Ve 30. a 40 letech pokračuje ve sběru raně středověkých památek většina výše jmenovaných badatelů, ale objevují se též další jména. Někteří archeologové na Moravě působili již v předchozích dekádách, ovšem až nyní se jim podařilo prozkoumat i slovan-ské hroby. Mezi ně patří například K. Jütner, J. Kaufman nebo J. Skutil. Mezi debutující generaci archeologů pak můžeme zařadit J. Poulíka, Jana Pavelčíka, A. Tihelku, M. Šolleho, F. Adámka, J. Mikuláška, aj. V další soupisné práci I. L. Červinky z roku 1939 Slované na Moravě – Moravané (rukopis byl ovšem doplňován až do roku 1945), přibýlo něco přes 20 dalších lokalit s nálezy slovan-ských hrobů. Archeologické výzkumy již začínaly nabývat větších rozměrů, například v letech 1932 a 1933 J. Poulík a A. Dvořáček prozkoumali u Jiříkovic (okr. Brno-venkov) 110 hrobů (*Dostál* 1966, 132–133), v letech 1932 až 1934 F. Kalousek otevřel pohře- biště Blučina čítající 129 hrobů u Vicemilic (okr. Vyškov; *Šikulová* 1958, 161–162) a J. Poulík v roce 1942 zkoumal 46 slovan-ských pohřbů v Boleradicích (okr. Břeclav; *Poulík* 1948, 148–160). Nej- větší pohřebiště bylo postupně odkrýváno při těžbě písku v poloze Na valách ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kde zejména díky osobě A. Zelnítia bylo do roku 1932, kdy byl písečník Na valách vyčerpán, registrováno 358 hrobů (*Hrubý* 1955, 40–43). Ve Starém Městě u Uherského Hradiště byly zachráněny i nálezy z dalších dvou pohřebišť. V trati Špitálky opět A. Zelnitius v letech 1925–1936 zaznamenal 50 kostrových pohřbů (*Zelnitius* 1943), v trati Čertův kút bylo při stavbě dráhy v letech 1937–1938 rozko- páno 43 kostrových hrobů. Některé z nich byly zběžně prozko- mány K. Hanákem a V. Hrubým (*Hanák* 1939; *Hrubý* 1939). Také výzkumy mohylníků byly v té době rozsáhlejší. Například u Hluku (okr. Uherské Hradiště) postupně v letech 1935, 1938 a 1940 pro- zkoumal sám V. Hrubý a později ve spolupráci s R. Turkem 17 mo- hyl (*Dostál* 1966, 126–127; *Galuška – Lutovský* 1993), u Žlutavy (okr. Zlín) bylo v roce 1931 V. Bachmánkem za dohledu I. L. Čer- vinky prozkoumáno 17 mohyl. Na této lokalitě prokopál V. Hrubý roku 1934 další 3 mohyly (*Dostál* 1957a). Roku 1940 pokračoval výzkum mohylníku u Strážovic (okr. Hodonín), kde pod vedením J. Skutila a J. Poulíka bylo prozkoumáno 22 mohyl (*Skutil* 1941).

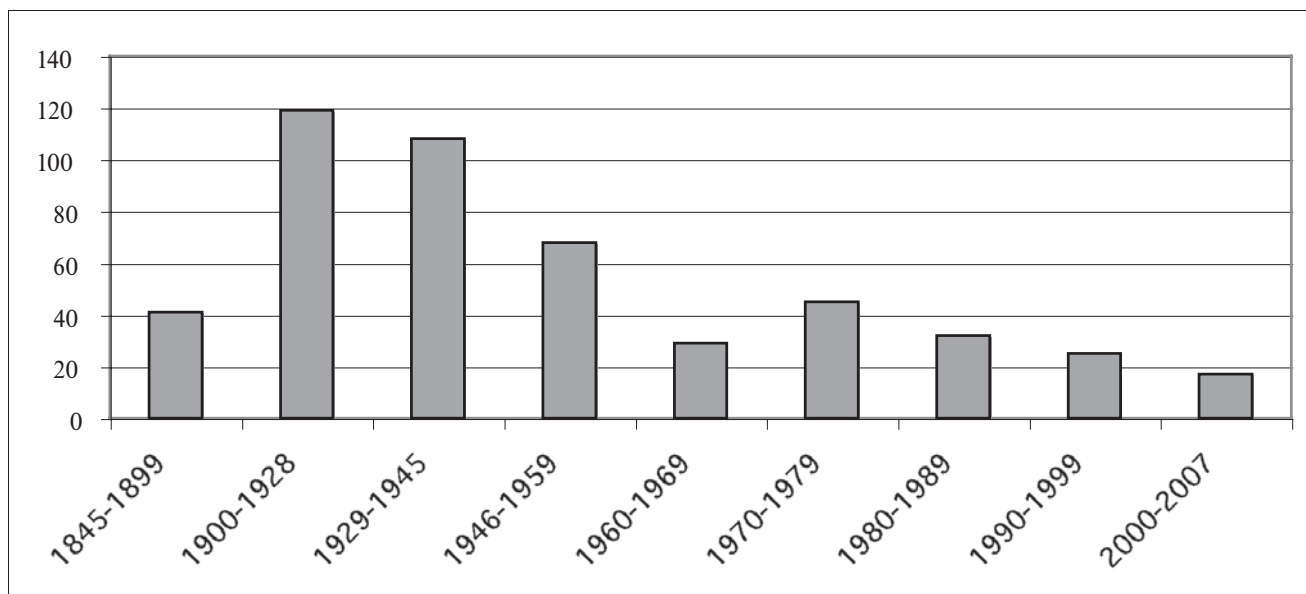
Publikování materiálu z pohřebišť nebylo v té době plně vy- hovující. Přestože se již v počátcích bádání na Moravě objevily solidně zpracované terénní dokumentace (např. F. Příkryl /1890/ zveřejnil terénní náčrt mohylníku u Jarohněvic a zakreslil jedno- livé pohřby s upřesněnou polohou jednotlivých předmětů hrobové výbavy), nestalo se toto v době předválečné rozhodně standar- dem. Mnohdy nebyly zveřejňovány ani katalogizovány artefak- ty v náleзовých celcích, kresebná či fotografická dokumentace se soustřeďovala pouze na vybrané předměty, kresby hrobů ani plány pohřebišť vesměs nebyly pořizovány, případně nebyly zve- řejňovány. Vědecké zhodnocení raně středověkých pohřebišť v té době odpovídalo v moravské archeologii převažujícímu praktic- ko-pozitivistickému zaměření. Soustřeďovalo se zejména na shro- mažďování materiálu a následné artefaktové srovnávací studium

a propracování typologií. Tento směr reprezentuje i I. L. Červin- ka, „který se postupně vypracoval na poměrně vysokou úroveň, ale jeho zájmy, propojené s organizátorskou činností, šly spíše do šířky...“ (*Sklenář* 2005, 23). V jeho již jednou zmiňované první syntéze raného středověku Moravy (*Červinka* 1902, 314–351) je kromě soupisu lokalit připojena pouze stručná charakteristika raně středověkého období a jeho materiální kultury. Krátce je pojedná- no o původu Slovanů, fyzické konstituci tohoto etnika, zmíněna je jazyková otázka a představa o běžném životě člověka doby hradištní. Z materiální kultury je řešena keramika, domácí nástroje, zbraně, výzbroj a šperky (zejména esovitě záušnice). V závěru stati je zmíněna teorie o autochtonním původu Slovanů na našem území, kterou v pozdější době I. L. Červinka opustil. Ve vrcholné vědecké práci I. L. Červinky Slované na Moravě a říše Velkomoravská (1928) je již problematika raně středověkého ob- dobí řešena daleko obsáhleji. Velkou část monografie představuje přehled obecných dějin Slovanů a historie Velké Moravy, autor se již pečlivě věnuje i písemným pramenům a jejich výkladu. Soupis nálezů prakticky všech do té doby známých slovan-ských moravských lokalit je opět doplněn obsáhlým rozbo- rem materiální kultury. V kapitole věnované pohřebišťm jsou rozebrány zejména mohylníky. Kostrové nekropole jsou časově rozděleny na horizont památek starších a mladších, kde starší představují pozdější staro- a středohradištní období, mladší pak etapu mladohradištní. Kulturu časně slovan-ského období („veleslavinský“ – pražský typ) I. L. Červinka v té době neakceptoval. Žárové hroby ploché i pod mo- hylami považuje sice za nejstarší pohřební rítus Slovanů, udržují se ale podle něj od 6. až do 11. století.

Podrobnou charakteristiku prací I. L. Červinky s raně stře- dověkou tematikou a hlavně jejich zasazení do kontextu teh- dejší doby fundovaně podali V. Podborský a Z. Fišer (2004, 48–52, 72–77). V jejich knize věnované tomuto významnému badateli je I. L. Červinka představen jako neúnavný terénní badatel, organizátor, „sběratel starožitností“, ale i jako historik našich nejstarších dějin, který výraznou měrou pomohl do- budovat základy moravské archeologie. Nic na tom nemění ani různé nedokonalosti a omyly, které provázely jeho průkopnické snažení. S tímto konstatováním nelze než souhlasit.

Konec druhé světové války završil jednu etapu archeologické- ho bádání na Moravě. Tato epocha je charakterizována rozsáhlou aktivitou množství amatérských zájemců, z nichž řada badatelů zís- kala vysokou odbornou archeologickou úroveň a některým z nich bylo umožněno se v průběhu doby i profesionalizovat. Po roce 1945 byly již prakticky všechny archeologické výzkumy prová- děny školenými archeology, pracujícími v různých typech odbo- rných institucí. Těžiště archeologické práce na Moravě a ve Slez- sku bylo postupně přeneseno do Státního archeologického ústavu, od roku 1952 Archeologického ústavu ČSAV, respektive brněnské odbočky ARÚ ČSAV Praha (samostatný ARÚ ČSAV v Brně vzni- kl v roce 1970). Na poli moravské raně středověké archeologie ARÚ ČSAV sekundovalo zejména Pravěké oddělení Moravského zemského muzea (dnešní Archeologický ústav MZM), zaměřující svou pozornost zejména na Uherskohradištsko, a Katedra prehis- torie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (dnešní Ústav archeologie a muzeologie FF MU),<sup>1</sup> provádějící výzkumy nejprve na Znojenském hradišti, později na Pohansku u Břeclavi.

1 K historii a proměně názvů ARÚ ČSAV v Brně, AÚ MZM Brno a ÚAM FF MU např. *Sklenář* 2005, 679–688; *Podborský* 1994, 365–367.



Graf 1. Počet akcí (náhodných objevů i archeologických výzkumů) na raně středověkých pohřebištích Moravy a Slezska v uvedeném časovém úseku. V první polovině 20. století nebylo v řadě případů možné určit rok výzkumu, a rozčlenit tak přehled akcí po desetiletích. Proto byl za mezník časového intervalu zvolen rok 1928 – vydání soupisu lokalit I. L. Červinky.

Diagramm 1. Anzahl der Unternehmungen (zufällige Entdeckungen und archäologische Grabungen) auf frühmittelalterlichen Gräberfeldern Mähren und Schlesiens im aufgeführten zeitlichen Abschnitt. In der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts war es bei einer Reihe von Fällen nicht möglich, das Jahr der Grabung zu bestimmen und so die Übersicht der Unternehmungen in Jahrzehnte zu unterteilen. Deshalb wurde das Jahr 1928 als Zeitintervallgrenze gewählt, in diesem Jahr erschien das Fundstättenverzeichnis von I. L. Červinka.



Mapa 1. Raně středověká pohřebištía na Moravě a ve Slezsku objevená do roku 1900. (Prostorové vymezení Moravy a Slezska je pojímáno v intencích bývalých krajů Severomoravského a Jihomoravského).

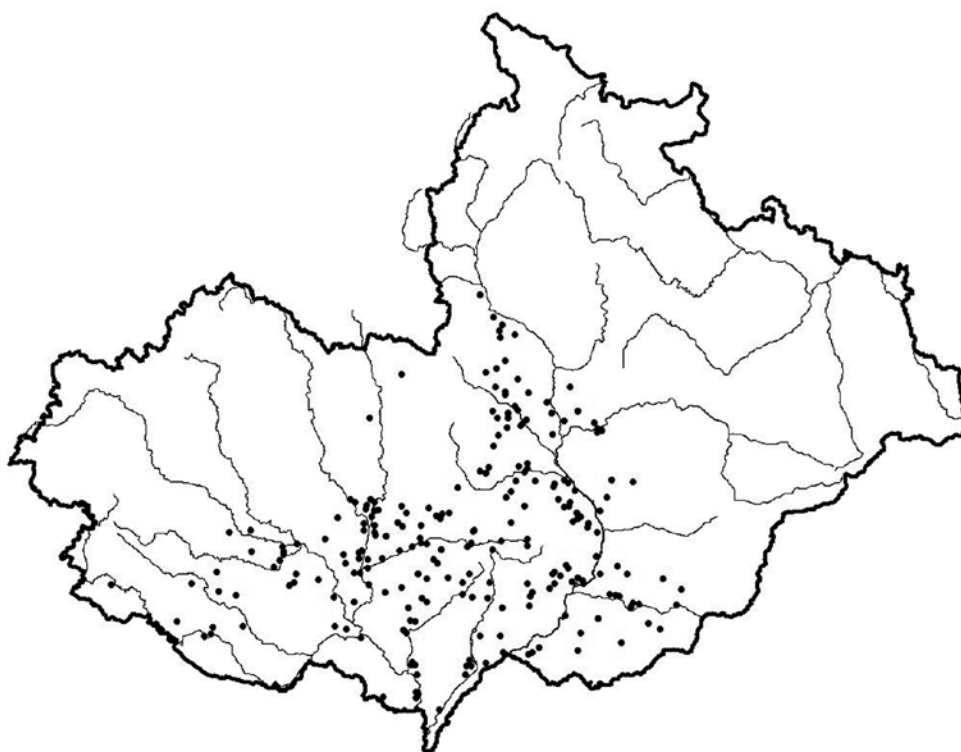
Karte 1. Bis 1900 entdeckte frühmittelalterliche Gräberfelder in Mähren und Schlesien. (Die räumliche Eingrenzung von Mähren und Schlesien in den Intentionen der ehemaligen Kreise von Nord- und Südmähren).

V průběhu 40. let se byla potřeba vyrovnat s nástupem nových poznatků, které I. L. Červinka do svých syntetických pracích nechťel, nebo nebyl schopen začlenit. Zejména pokročilá studia o raném středověku v Čechách ukazovala, že je potřeba změnit náhled i na moravskou materiální kulturu, její periodizaci a celkově upravit historické závěry pro dobu slovanskou. Tohoto úkolu se zhostil s erudiicí sobě vlastní J. Poulík. V monografické práci z roku 1948 *Staroslovanská Morava* propracovává periodizaci doby hradištní na Moravě. Do ní již na rozdíl od I. L. Červinky zařazuje časně slovanské nálezy ze starších výkopů žárových hrobů (např. Velatice, okr. Brno-venkov; *Chleborád* 1936) a ze svých vlastních výzkumů, které probíhaly v té době (Přítluky a Lanžhot, okr. Břeclav). Akcent je v knize položen zejména na upřesnění typologie slovanské keramiky. Nejvíce místa věnuje J. Poulík pokusu o definici horizontu nádob tzv. blučinského typu a charakteristice dalšího inventáře, který nálezy této keramiky provázal. Podrobně jsou popsány jednotlivé typy pohřbů s výskytem těchto nádob. V soupisové části knihy jsou prezentovány zejména nálezy právě z Blučiny (okr. Brno-venkov – jedná se o starší nálezy získané I. L. Červinkou, J. Dezortem a J. Teplým v letech 1930, 1933, 1939–1943) a z již dříve zmiňovaného výzkumu J. Poulíka u Boleradic (okr. Břeclav). Zakrátko po první monografii vychází další kniha *J. Poulíka Jižní Morava – země dávných Slovanů* (1948–1950). Práce má tentokrát populárnější charakter a snaží se být zejména průvodcem historií Moravy od doby bronzové až do raného středověku. Autor do tohoto systému zapracovává i první výsledky řady nových archeologických výzkumů, o kterých se dále zmíníme. Stejně jako u knihy z roku 1948 je připojena část s prezentací archeologických pramenů. Tentokrát s jedná o popis žárových hrobů z Přítluk (okr. Břeclav), kostrových hrobů z 8. století z Dolních Dunajovic (okr. Břeclav) a vybraných pohřbů z rozsáhlého pohřebiště u Dolních Věstonic (okr. Břeclav). Na publikaci se tentokrát objevila stopa tehdejší převratné poválečné doby. V úvodu monografie je zdůrazněna potřeba ukázat moravské území jako domov Slovanů a vymezit se vůči německému etniku, které bylo z Moravy násilně odsunuto. Nicméně celý text knihy objektivně shrnuje poznatky archeologického bádání, a pouze několik výjimečně užitých termínů tehdejšího slovníku (imperialistické prostředí apod.) a celkové ladění ve prospěch slovanské populace nás upomene na časy, kdy byla publikace napsána.

Do historického hodnocení, provádění a zpracování terénních výzkumů se vztahem k ranému středověku z generace působící ještě před druhou světovou válkou kromě J. Poulíka výrazně zasáhli zejména V. Hrubý a F. Kalousek. Některé teoretické otázky doby slovanské řešil i E. Šimek. Do archeologického dění se postupně začala zapojovat nová generace badatelů, narozených mezi lety 1921 až 1934 a studujících vesměs na katedře archeologie brněnské univerzity. Do archeologické praxe byly uvedeni většinou již jako studenti, školu dokončila většina z nich mezi lety 1949 až 1957. Několik archeologů se stalo přímo specialisty na raný středověk nebo se tímto obdobím delší čas intenzivněji zabývali – B. Dostál, č. Staňa, B. Novotný, M. Kostelníková, J. Král, V. Šikulová, E. Šráčkova-Krystýnková, V. Dohnal, V. Hochmanová–Vávrová. Další se setkali se slovanskými pohřebišti při svých častých akcích v terénu – L. Jisl, K. Ludíkovský, R. Tichý, J. Říhovský, J. Nekvasil, J. Ondráček, Z. Trňáčková, J. Meduna, V. Vildomec, Jiří Pavelčík, J. Tejral aj.

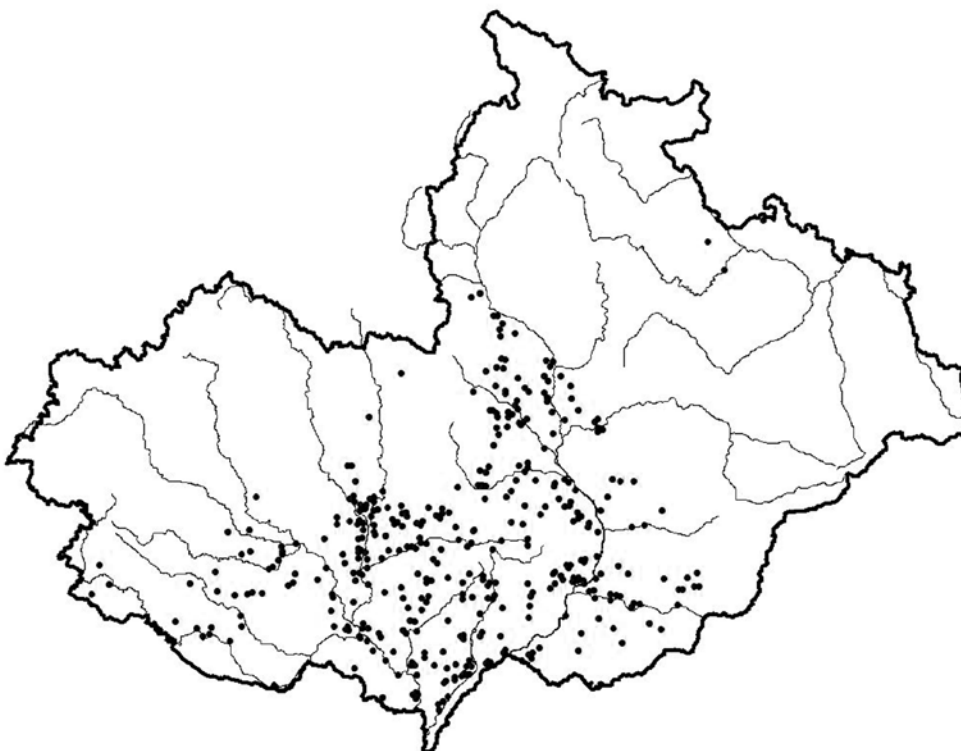
V oblasti získávání poznatků z nových výzkumů raně středověkých pohřebišť nastal mezi léty 1945 až 1960 neuvěřitelný kvantitativní i kvalitativní posun. Plně se projevily organizační schopnosti ředitele ARÚ J. Poulíka a dalších badatelů, kteří dokázali získat štědrú podporu od tehdejšího režimu, očekávajícího od slovanské archeologie její možné ideologické využití. Bezprostředně po skončení války byl J. Poulíkem zahájen systematický výzkum jednoho z vůbec největších slovanských kostrových pohřebišť Na pískách u Dolních Věstonic (okr. Břeclav), známého už ze starších výzkumů z 30. let. Výzkum byl realizován v letech 1945–1959, jeho vedení po J. Poulíkovi později převzal R. Tichý. Celkem bylo na lokalitě evidováno asi 1500 hrobů. Začaly též rozsáhlé výzkumy na velkomoravských hradištích. V letech 1948–1951 a 1957–1959 provádělo výzkum Moravské muzeum ve spolupráci s ARÚ ČSAV pod vedením V. Hrubého a V. Hochmanové–Vávrové na již známé lokalitě Na valách ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Do roku 1952 pak bylo na této lokalitě prozkoumáno 1479 hrobů (*Hrubý* 1955), mezi léty 1957–1959 přibýlo ještě 156 dalších (*Hochmanová–Vávrová* 1962). Největším překvapením bylo zjištění, že tato nekropole obklopuje první tehdy známou velkomoravskou církevní stavbu. Další objevy velkomoravských kostelních hřbitovů na sebe nenechaly dlouho čekat. Opět ve Starém Městě byly výzkumem pod vedením J. Poulíka v roce 1949 zachyceny zbytky základů kostela obklopeného 42 hroby (*Poulík* 1955). Nejrozsáhlejší výzkumy začaly probíhat od roku 1954 na hradišti Valy u Mikulčic (okr. Hodonín), opět za vedení J. Poulíka. Hned první sezóna přinesla nález reliktů velkomoravského kostela s pohřebištěm (*Poulík* 1957). Průzkum v prostoru kolem tzv. prvního a druhého kostela trval do roku 1959, mezitím byl odkryt třetí (1956–1957), čtvrtý (1958) a započalo se i s výzkumem pátého kostela (1959–1964; *Poláček – Marek* 1995). V Modré u Velehradu nedaleko Uherského Hradiště byl v letech 1953–1954 proveden revizní výzkum pod vedením V. Hrubého a V. Hochmanové–Vávrové. Objeveno bylo 37 kostrových hrobů, ležících kolem základů dalšího kostela (*Hrubý – Hochmanová – Pavelčík* 1955). Další objevenou církevní stavbou poblíž staroměstské aglomerace byl kostel v poloze Špitálky u obce Sady. Při systematickém výzkumu v letech 1959–1961 zde V. Hrubý objevil hřbitov s 87 hroby středohradištními a 857 mladohradištními (*Galuška* 1996). Poslední lokalitou, která očekávala objev kostela, bylo hradiště Pohansko u Břeclavi. V letech 1959–1965 zde byla pod vedením F. Kalouska prozkoumána nekropole o počtu 408 hrobů, rozložená kolem velkomoravského kostela s protáhlou apsidou (*Kalousek* 1971).

Výzkumy pohřebišť byly provedeny i v souvislosti s průzkumem dalších velkomoravských hradišť, tentokrát již bez církevních staveb. V letech 1949–1950 a 1954–1955 prozkoumal historický seminář pedagogické fakulty a prehistorický seminář filozofické fakulty v Brně za vedení F. Kalouska pohřebiště rozkládající se v zahradě a ve dvoře probošství na Znojemském hradišti. Objeveno bylo celkem 34 hrobů datovaných do mladší doby hradištní (*Dostál* 1961, 116; *Kalousek* 1955, 22). Na druhém předhradí velkomoravského hradiště Starých Zámků u Líšně (okr. Brno-město) bylo roku 1947 objeveno pohřebiště z 9. století. Archeologický výzkum s garancí J. Poulíka zde proběhl v letech 1948–1949, prokopáno bylo 47 hrobů (*Poulík* 1948/1950, 103–104). Souvislost s hradištěm v Rajhradě má pravděpodobně nedaleko od něj umístěné pohřebiště, zkoumané



Mapa 2. Raně středověká pohřebiště na Moravě a ve Slezsku objevená do roku 1945. (Prostorové vymezení Moravy a Slezska je pojímáno v intencích bývalých krajů Severomoravského a Jihomoravského).

Karte 2. Bis 1945 entdeckte frühmittelalterliche Gräberfelder in Mähren und Schlesien. (Die räumliche Eingrenzung von Mähren und Schlesien in den Intentionen der eheneligen Kreise von Nord- und Südmähren).



Mapa 3. Raně středověká pohřebiště na Moravě a ve Slezsku objevená do roku 2006. (Prostorové vymezení Moravy a Slezska je pojímáno v intencích bývalých krajů Severomoravského a Jihomoravského).

Karte 3. Bis 2006 entdeckte frühmittelalterliche Gräberfelder in Mähren und Schlesien. (Die räumliche Eingrenzung von Mähren und Schlesien in den Intentionen der eheneligen Kreise von Nord- und Südmähren).

pod vedením J. Krále a J. Nekvasila v letech 1952–1953. Prozkoumáno bylo 213 hrobů (*Nekvasil* 1954).

Z řady prozkoumaných „venkovských“ plochých kostrových pohřebišť je mimo již zmiňované Dolní Věstonice potřeba uvést zejména nekropoli z Josefova u Hodonína. Roku 1957 zde provedla záchranný výzkum V. Šikulová (13 hrobů), v letech 1958–1961 pak na lokalitě prováděl soustavný výzkum pohřebišť ARÚ ČSAV v Brně ve spolupráci s Okresním muzeem v Hodoníně pod vedením E. Šráčkové-Krystýnkové. Odkryto bylo celkem 176 hrobů, z toho 158 velkomoravských (*Šráčková* 1958; 1960; 1962).

Zájem archeologů nadále trval i v případě mohylových pohřebišť. Například na mohylníku ve Vysočanech u Znojma, čítajícím 35 mohylových naspů, proběhl v letech 1951–1956 výzkum J. Krále. Prozkoumány byly všechny mohyly (*Král* 1955; 1959). Na již známém mohylníku u Bojkovic objevili roku 1953 Jan a Jiří Pavelčíkovi dalších 11 mohyl a 3 z nich v témže roce prozkoumali (*Pavelčík* 1960).

Rovněž v doposud víceméně archeologicky opomíjeném českém Slezsku proběhlo v této době několik raně středověkých výzkumů, ovšem oproti rozsáhlým aktivitám zejména na jižní Moravě zůstala tato oblast ještě na řadu let pořád poněkud v ústraní (*Kouřil* 1994, 7). Z průzkumů pohřebišť ve Slezsku je třeba zmínit zejména archeologický výzkum na slovanském mohylníku ve Stěbořicích (okr. Opava) z let 1952–1953, 1955 a 1961 pod vedením L. Jisla. Odkryty byly 43 mohyly (*Jisl* 1952; 1953; 1954–1955). Na další lokalitě v Hněvošicích (okr. Opava) byly pak při výzkumu J. Krále v letech 1959 až 1960 objeveny slovanské hroby, druhotně pohřbené do mohylových naspů ze střední doby bronzové (*Král* 1960; 1961).

Celkově byly v letech 1945–1960 na Moravě a ve Slezsku získány poznatky z pohřebišť zhruba na 70 lokalitách, z toho asi 50 nekropolí bylo nově objevených. Rozhodně kvalitativní změna v té době prodělal systém terénních výzkumů a většina nálezových zpráv z padesátých let uložených v ARÚ Brno již splňuje kritéria pro základní moderní dokumentaci archeologických výkopů. Na kvalitě výzkumů se podílela mimo vyjmenované badatele i řada techniků, kteří si beze zbytku osvojili metody archeologické exkavace a dokumentace. U výzkumů pohřebišť prováděných v prvních desetiletích po druhé světové válce na ARÚ Brno, se v nálezových zprávách v kolonce „technická spolupráce“ objevuje nejčastěji jméno Přemysla Ondráčka, dále pak L. Frank, J. Teplý, L. Rozbroj, J. Šlosar, V. Vymazal či fotograf J. Škvařil. Při akcích MZM Brno je jmenován například J. Tomek.

Při publikování výsledků archeologických výzkumů je možné sledovat též výrazný kvalitativní posun, ovšem kompletní zveřejnění nálezových okolností výkopů pohřebišť je, ostatně stejně jako po celou druhou půlku 20. století, velmi výjimečné. V tomto ohledu je potřeba vzít v potaz i objektivní příčiny, kdy prosazení vydání nákladné fotografie, kterou si prezentace většího pohřebišť většinou vyžaduje, bylo a vlastně dodnes je velmi obtížným úkolem. Tímto neduhem trpěly hlavně rozsáhlé výzkumy ARÚ Brno, které svojí kvantitou narážely na tehdejší technické i fyzické možnosti badatelů získaný archeologický materiál zpracovat a vyhodnotit. O to víc je nutno ocenit publikaci V. Hrubého Staré Město – Velkomoravské pohřebišť Na valách z roku 1955. Tři roky po ukončení výzkumů vychází monografie, která publikuje veškerý získaný materiál a navíc

vyhodnocuje vyčerpávajícím způsobem řadu aspektů týkajících se hrobů, zemřelých či hrobových přídavek. Z nich jsou poté odvozeny historické závěry i rekonstruován běžný život obyvatel staroměstské sídlištní aglomerace. Tato výjimečná publikace mimo jiné položila základ pro chronologicko-typologické schéma materiální kultury 9.–10. století platné v podstatě dodnes.

Publikování pohřebišť se odehrávalo většinou informativní formou, zejména v novém časopise ARÚ ČSAV Praha Archeologické rozhledy, vycházejícím od roku 1949, posléze v samostatném periodiku brněnské pobočky ARÚ Přehled výzkumů ARÚ v Brně za rok ..., vydávaném od roku 1956. Malý formát Archeologických rozhledů či typografická úroveň Přehledu výzkumů, který se zejména v počátcích vydávání blížil kvalitativně spíše samizdatu, nedovolila publikovat zejména početnější plány, kresby či fotografie, které by více ozřejmily nálezové situace z výzkumů. Větší prostor a lepší grafickou úroveň poskytoval pro prezentaci v tisku zejména časopis Památky archeologické (*Král* 1959; *Poulik* 1955; 1957). Pokud byl časopiseckému vydání výsledků terénního výzkumu dán dostatečný prostor, objevila se možnost kvalitní prezentace i v méně finančně nákladném periodiku, což dokazuje například stať o výzkumu v Modré u Velehradu v Časopise moravského muzea (*Hrubý – Hochmanová – Pavelčík* 1955). Při publikování pohřebišť byl stále nejvíce využíván slovní popis formou soupisu hrobů, celkových plánů pohřebišť (případně jejich prokopaných částí) bylo do roku 1960 zveřejněno jen něco málo přes dvacet. Když uvážíme, že navíc část plánů představují pouze schématické náčrty slovanských mohylníků, je to při počtu zhruba 270 tehdy známých lokalit s raně středověkými nekropolemi na první pohled patrný nepoměr. Dalším nedostatkem publikací je absence kreseb hrobů s vyznačenou polohou zemřelých a jejich hrobových přídavek. Praxe zveřejňování náčrtů nálezových situací se začal důsledněji uplatňovat až v letech sedmdesátých.

Mladší generace badatelů se kromě terénních výzkumů začala ještě za studií zapojovat do zpracování teoretické problematiky raně středověkých nekropolí. O kvalitách diplomových prací například V. Šikulové (1956) a B. Dostála (1957) svědčí fakt, že záhy byly části z nich publikovány. V. Šikulová (1958) rozebrala problematiku mladohradištních pohřebišť z Moravy a zveřejnila obsáhlý soupis těchto nekropolí. Důležitou částí práce byl rozbor památek hmotné kultury získaných z hrobů a jejich chronologické souvislosti. Zde se mohla mimo jiné opřít o zveřejněný katalog mincí nalezených na pohřebišťích z pera P. Radoměrského (1955). Nový soupis slovanských mohylových pohřebišť na Moravě a ve Slezsku publikoval v souvislosti se zpracováním staršího výzkumu mohylníku u Žlutavy (okr. Zlín) B. Dostál (1957a). Rozebírá zde otázky pohřebního ritu a datace materiálu mohylových nekropolí. V článku se objevuje i požadavek na zpracování a publikování velkých systematických výzkumů dle vzoru pohřebišť Na valách ze Starého Města od V. Hrubého (jmenovitě výzkumy z Přítluk, Dolních Věstonic a Rajhradu /Rebešovic/, které ostatně nejsou publikovány dodnes). Chronologické závěry z těchto výzkumů mají u datace pohřebních památek nahradit „...shledávání nahodilých analogií na rozlehlém území a mechanické přejímání místního datování...“ (*Dostál* 1957a, 65–66). Potřebu důslednosti a vědecké preciznosti, kterou B. Dostál vyžadoval, je možné dokumentovat i jiným příkladem. U publikací, které studoval, měl B. Dostál ve zvyku psát tužkou na okraj své četné poznámky. Tak napří-

klad v knize J. Poulíka *Staroslovanská Morava z pozůstalosti* B. Dostála dnes s úsměvem čteme jeho příписы typu „nejasně“, „nepřesně“, „není doloženo“, „nelze klást mezi nimi rovnítko“, „co se rozumí pojmem...“ apod. Mnohdy intuitivní (ovšem vesměs správné) poznatky J. Poulíka právě B. Dostál později doplňoval, podložil novými argumenty či lépe definoval.

Pokračování četných systematických výzkumů přinesla též 60. léta 20. století, i když koncem tohoto desetiletí přišlo ochlazení zájmu tehdejšího režimu o archeologii a tím pádem i snížení finančních dotací ze státního fondu. V činnosti byla nadále většina již zmíněných badatelů, kteří zahájili svoji kariéru v 50. letech. Objevila se i nová generace archeologů se studiem ukončeným po roce 1960, kteří měli příležitost prozkoumat jednotlivá slovanská pohřebiště ještě v tomto desetiletí (K. Marešová, J. Vignatiová, Z. Klanica, J. Unger, M. Čižmář), případně se k hrobovým nálezům dostali až v dalším decenniu (R. Snášil, V. Goš, M. Jašková, S. Stuchlík). V 60. letech bylo možné registrovat asi 30 lokalit, na kterých byl prováděn průzkum raně středověkých nekropolí, z toho zhruba 20 nalezišť bylo nových. Dokončují se akce dlouhodobějšího charakteru, započaté již před rokem 1960, které byly již zmíněny (Sady, Josefov, Pohansko u Břeclavi). Značná archeologická aktivita byla nadále rozvíjena na hradišti v Mikulčicích. Pokračovalo zde odkrývání dalších kostelních hřbitovů, a to postupně u šestého (výzkum z roku 1960), sedmého a osmého (1961), devátého (1961–1962) a desátého kostela (1962–1964; *Poláček – Marek* 1995). Z dalších rozsáhlejších akcí je potřeba se zmínit o výzkumu pohřebiště se 242 hroby ze Sadů – polohy Horní Kotvice (okr. Uherské Hradiště), které v letech 1969–1971 prokopala K. Marešová (1983) a Předmostí – Nivky (okr. Přerov), kde Č. Staňa v letech 1960–1961 prozkoumal 51 velkomoravských hrobů (*Staňa* 1961; 1962). Objevovány byly také nové mladohradištní nekropole, například 50 hrobů, zkoumaných v letech 1962–1964 K. Ludikovským ve Velkých Hostěrádkách (okr. Břeclav; *Ludikovský – Snášil* 1974), 21 hrobů z Mistřína (okr. Hodonín), prokopaných v roce 1962 V. Dohnalem a V. Ondrušem (1964), nebo 14 hrobů z Bílovic nad Svitavou (okr. Brno-venkov), zachráněných K. Marešovou (1968–1969) v roce 1968. Průzkum mohylových pohřebišť prováděl v 60. letech zejména V. Dohnal (1963; 1980) na Bojkovicku (okr. Zlín).

Zpracování a zveřejňování starších výzkumů z poválečného období v 60. letech značně pokulhávalo, z větších publikací je možno připomenout knihu J. Poulíka (1963) s popisem hřbitovů kolem šestého a sedmého mikulčického kostela. Přestože zde nebyly zveřejněny podrobně nálezné situace z výzkumu, představuje publikování předmětů z hrobů a rozbor jejich datování další posun v poznání typologie a chronologie materiální kultury z doby Velké Moravy. Druhá důležitá kniha vydaná v tomto decenniu měla pro vědecké zhodnocení raně středověkých nekropolí zásadní význam. V roce 1966 vyšla dosud nepřekonaná monografie B. Dostála *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Základ práce tvoří velmi podrobný katalog moravských a slezských lokalit s hrobovými nálezy, doplněný bohatou kresebnou dokumentací získaných artefaktů. Analytická část knihy navazuje na práci V. Hrubého (1955), kdy jsou doplněny nové typy pohřebního inventáře a sledovány další funkční vlastnosti středohradištních nekropolí. Podrobné typologické hodnocení materiálu výrazně zpřesnilo poznatky o hmotné kultuře 9. století. Rozbor hospodářsko-sociálních as-

pektů sledovatelných na pohřebištích zase obohatil obraz společnosti a historie Velké Moravy.

V 70. a 80. letech se těžiště výzkumů přesunulo jednoznačně ve prospěch akcí vyvolaných stavebními nebo zemními pracemi. Celá řada průzkumů proběhla v rámci stavby Novomlýnských nádrží na Břeclavsku. Záchrané výzkumy prováděli zejména pracovníci ARÚ Brno, velmi rozhojněn byl fond raně středověkých památek na jižní Moravě díky systematické práci mikulčické expedice ARÚ. Z tehdy nastupující generace archeologů, která se mimo jiné zapojila do výzkumu slovanských nekropolí a prošla právě ARÚ, můžeme jmenovat Z. Měřinského, Z. Himmelovou, B. Kavánovou, L. Kunderu, později M. Bálka, J. Rakovskou, K. Geislerovou, M. Geislera, B. Klímu ml., D. Jelínkovou, O. Šeda, J. Kohoutka, R. Procházku, P. Vitulu a další. Do záchraných výzkumů pohřebišť byli zapojeni i pracovníci muzeí, například v Moravském zemském muzeu L. Galuška, v Mikulově J. Peška, v Kroměříži H. Chybová, v Třebíči L. Poláček. Na zmiňovaném mikulčickém pracovišti ARÚ byli ve skupině zajišťující terénní práce a dokumentace činní zejména O. Marek a R. Skopal, později R. Rutar a J. Škojec. Archeologické výzkumy pohřebišť byly hojnější v 70. letech (cca 45 akcí, z toho přes 30 na nových lokalitách), než mezi lety 1980 až 1989 (zhruba 30 akcí, 20 nově objevených nekropolí). Stále pokračovaly systematické výzkumy ve velkomoravských centrech. Nové rozsáhlejší nekropole byly odkryty v letech 1968–1971, 1975–1976 v Mikulčicích – Klášteřísku a mezi lety 1984–1990 v jiné poloze nedaleko akropole – Kostelisku (*Klanica* 1985; *Poláček – Marek* 2005, 182–188, 286–295). Na Pohansku u Břeclavi je koncem 70. let prozkoumáno několik menších pohřebišť uvnitř hradiška i na jeho jižním a severovýchodním předhradí (*Dostál* 1982; *Vignatiová* 1977–1978; 1979). Mezi další zásadnější výzkumy středohradištních pohřebišť z té doby můžeme zařadit průzkum 564 hrobů z Rajhradu (okr. Brno-venkov), prováděný pod vedením Č. Staňi v letech 1972–1976 (*Hanáková – Staňa – Stloukal* 1986, 7–42), pohřebiště v Nechvalíně (okr. Hodonín) s 179 hroby a v Prušánkách (okr. Hodonín) s 676 hroby, zkoumané pod vedením Z. Klanici v letech 1975–1976 a 1978–1988 (*Klanica* 2006; 2006a). Dále též nekropole ve Velkých Bílovicích (okr. Břeclav) se 72 hroby, zkoumaná pod vedením Z. Měřinského v roce 1976 (*Měřinský* 1985), či výzkum H. Chybové na pohřebišti se 153 hroby u Litenčic (okr. Kroměříž), prováděný v letech 1986–1991 (*Chybová* 1992). Mezi rozsáhlejší akce, při kterých byla zkoumaná mladohradištní pohřebiště, patří například výzkum 220 hrobů provedený M. Geislerem v roce 1981 u Holubic (okr. Vyškov; *Geisler* 1986; 1992), dále 249 hrobů zkoumaných pod vedením D. Jelínkové u Mušova (okr. Břeclav) v letech 1980–1983 (*Jelínková* 1999), nebo odkrytí pohřebiště se 84 hroby na Petrově Louce u Strachotína (okr. Břeclav), které se uskutečnilo v letech 1983–1984 pod garancí Z. Měřinského (1985a, 216–218). Ve výzkumech mohylníků na východní Moravě dále pokračoval V. Dohnal (1980), S. Stuchlík (1972) zkoumal v roce 1971 mohylník u obce Štípa (okr. Zlín), J. Kohoutek v roce 1988 u Nevšové-Slavičína (okr. Zlín; *Kohoutek – Plášek* 1993) a B. Kavánová (1993) v roce 1989 v Bohuslavicích u Kyjova (okr. Hodonín).

Publikování výsledků výzkumů z pohřebišť bylo prováděno zejména v periodiku *Přehled výzkumů*. Tyto spíše informativní statě byly pohřichu většinou i jediným zveřejněním prozkoumaných nálezných situací. Markantní je to zejména u výzkumů



prováděných pracovníky ARÚ Brno. Některé zásadní akce z té doby se dostaly ke zveřejnění až se značným zpožděním. Jde zejména o pohřebiště v Nechvalně, Prušánkách (*Klanica* 2006; 2006a) a Rajhradu (*Staňa* 2006). Posledně jmenovaný katalog, který byl zkompletován bohužel až z pozůstalosti autora, je jedinou obsáhlejší publikací Č. Staňi z jeho výzkumů raně středověkých pohřebišť ze 70. let. Na několik titulů přesto vydavatelství plánuje mezi léty 1970–1989 pamatoval. Slovanickým pohřebišťím byly věnovány dvě Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně (*Ludíkovský – Snášil* 1974; *Měřínský* 1985) a jeden titul *Fontes archaeologiae Moraviae* (*Geisler* 1986). Z monografií je potřeba ještě uvést publikaci o nekropoli v Sadech – Horních Kotvicích (*Marešová* 1983). Mimo samostatné publikace byl materiál z pohřebišť prezentován v několika obsáhlejších článcích v odborných časopisech. Vzorně zpracovaná byla prozkoumaná část pohřebiště ve Zborovicích (okr. Kroměříž; *Chybová* 1986), nekropole kolem kultovního objektu v Mikulčicích – Klášteřsku (*Klanica* 1985), případně výzkumy na dalších lokalitách (např. *Geisler* 1984; *Kavánová* 1982; *Kavánová – Vitula* 1990; *Měřínský – Unger* 1990). Větší aktivita při sběru a publikování informací o raně středověkých pohřebišťích byla mimo Jižní Moravu zaznamenána také na Olomoucku, a to zásluhou *V. Dohnala* (1981; 1991). Přehled archeologických akcí ze 70. let týkajících se doby slovanské na Moravě podal *Z. Měřínský* (1979).

Ve většině studií týkajících se pohřebišť jsou prezentovány i výsledky řady přírodovědeckých expertiz. Kromě antropologického zhodnocení tělesných pozůstatků zemřelých, které bylo většinou nedílnou součástí archeologického bádání již v předválečném období, spolupracují nyní s archeology například pedologové, paleozoologové a paleobotanikové, analyzují se materiály kovových předmětů či pozůstatky tkanin (např. práce *E. Opravila*, *M. Kostelníkové*, *Z. Kratochvíla*, *L. Pága* aj.). Interpretace těchto expertiz nejsou ovšem archeology v hojnější míře prováděny a zadání příslušné analýzy tak mnohdy působí vyloženě samoučelně. Z teoretických prací připomeneme studie věnující se zejména typologicko-chronologickým aspektům jednotlivých kategorií nálezů, získaných převážně z hrobů (např. *Kavánová* 1976; *Klanica* 1970). Další práce se věnovaly zejména chronologickému postavení pohřebišť, sociálnímu postavení zemřelých na různých typech nekropolí, problému přechodu ze žárové na kostrové pohřbívání, identifikaci projevů pohanské a křesťanské víry, či obecně aplikaci výsledků, dosažených průzkumem slovanských pohřebišť na budování historického obrazu raného středověku na Moravě (např. *Dostál* 1980; *Klanica* 1985a; 1990; *Měřínský* 1986; *Poulik* 1975; 1985).

Po roce 1989 dochází k výrazným změnám archeologického prostředí. Prakticky jsou utlumeny výzkumy neohrožených lokalit, důraz se klade na systematictější sledování stavebních aktivit a následné provádění záchranných archeologických výzkumů. Nové slovanské nekropole jsou při těchto akcích nalézány zhruba ve stejném počtu jako v předešlých desetiletích. V 90. letech bylo evidováno přibližně 25 výzkumů pohřebišť, z toho asi 15 lokalit bylo zcela nových. Po roce 2000 je doposud evidováno zhruba 17 lokalit s raně středověkými hroby, z toho 10 nových. Odkryvy nekropolí většího rozsahu se uskutečnily například v Mikulčicích – poloha Panské, kde bylo pod vedením *L. Poláčka* v letech 1999–2000 zkoumáno na 130 hrobů (*Poláček – Marek – Škojec – Skopal* 2000; 2001), na katastru Čejče (okr. Hodonín) v roce 2003 prozkoumali opět pracovníci

expedice v Mikulčicích 203 hrobů (*Mazuch – Poláček – Škojec* 2003), případně můžeme připomenout výzkum 81 hrobů v Modřicích (okr. Brno-venkov) z roku 1997, prováděný *A. Matějčickou* z ÚAPP Brno (*Čižmář – Geislerová – Unger* 2000, 184–185). Několik početných raně středověkých nekropolí bylo nalezeno při stavbách rychlostních komunikací kolem Olomouce v letech 1995–2005 pracovníky ÚAPP Brno a AC (ÚAPP) Olomouc – pohřebiště se 153 a 60 hroby ve Slavoníně, 53 hroby v Nemilanech, či 28 hrobů v Řepčíně (*Bém* 1998; *Kalábek* 2001; 2006; *Kalábek – Tajer – Vitula* 2001; *Kalábek – Vitula* 2000). Přímo v Olomouci byla zkoumána v roce 1996 *J. Kohoutkem* a *Z. Čižmářem* mladohradištní nekropole v areálu Klášterního Hradiska se 383 hroby (*Čižmář – Kohoutek* 1998). Po roce 2000 provedl *J. Kohoutek* revizi stavu slovanských mohylníků na jihovýchodní Moravě, včetně provedení několika terénních výzkumů (*Kohoutek* 2001; 2003).

Vydání se v 90. letech dočkalo několik starších výzkumů větších pohřebišť. Monograficky bylo publikováno pohřebiště kolem kostela v Sadech u Uherské Hradiště, ovšem bez mladohradištní fáze pohřbívání (*Galuška* 1996). Tiskem vyšel katalog mladohradištního pohřebiště u Mušova, zveřejněn ale dosud nebyl plán této nekropole s označením hrobů (*Jelínková* 1999). Komplexního zpracování se dostalo pohřebišťím v Nechvalíně a Prušánkách (*Klanica* 2006; 2006a). Ve větší míře byly prezentovány výsledky dlouholetého výzkumu raně středověké aglomerace v Mikulčicích. Cenné jsou přehledy dosavadní práce archeologů na této lokalitě (*Poláček – Marek* 1995; 2005), dokonaleji bylo zpracováno již jednou zveřejněné pohřebiště u šestého kostela a nově i hroby u domnělého dvanáctého kostela (*Profantová – Kavánová* 2003).

Změny doznal přístup k hodnocení celé historie raného středověku, včetně nového pohledu na hrobové nálezy. Již na konci 80. let bylo upozorněno *B. Dostálem* (1990; 1991) na potřebu změn datování velkomoravského šperku, potažmo celé materiální kultury 9. a 10. století. Pochyby o správnosti datování nálezů byly naznačovány již dříve, ale nová chronologická koncepce se začala budovat až v 90. letech (*Galuška* 1996; 1996a; *Staňa* 1995; nověji zejména *Chorvátová* 2004; *Klanica* 2006; *Ungerman* 2005). Problematice mladohradištních pohřebišť se na základě nových nálezů věnoval *Z. Měřínský* (1997). Diskutována je řada dalších problémů. Řeší se koncepce zpracování a dalšího pokračování rozsáhlých systematických výzkumů, postavení velkomoravských center v tehdejší společnosti, sociálního rozvrstvení populace a jeho odraz v archeologických pramenech, nebo tradiční upřesňování typologicko-chronologických vazeb jednotlivých předmětů pocházejících z nekropolí (srovnej např. příspěvky publikované ve sbornících *Galuška – Kouřil – Měřínský* 2001; *Kouřil* 2005; *Staňa – Poláček* 1996 atd.).

Předložený nástin vývoje poznání pohřebních památek raného středověku na Moravě a ve Slezsku jednoznačně dokumentuje obrovské množství práce, která byla na tomto poli vykonána. Zajisté užitečné by bylo podrobnější vysledování vývoje celé slovanské archeologie v tehdejší Československu, a to i ve srovnání se soudobými proudy v zahraničí. Objektivní hodnocení archeologie v našich zemích ve 20. století (a to zvláště v jeho druhé polovině) nevyznívá nikterak pozitivně (např. *Sklenář* 2005, 19–33). Dominující pozitivistická archeologie s prosazovaným typologickým paradigmatem byla v této době vlastní i moravské vědecké komunitě. Nicméně je nesporné, že prove-

dená řada zásadních výzkumů, a na jejich základě nově vybudovaná chronologická a sociální schémata, zcela změnila obraz historie 9.–12. století střední Evropy. Proto je nyní možné kriticky, ovšem s uspokojením sledovat bohatost pramenné základny, již máme v současné době k dispozici a která nám umožňuje pokračovat v dalším budování tohoto historického obrazu.

## LITERATURA

- Bém, M.* 1998: Záchranný archeologický výzkum v Olomouci-Slavoníně a Olomouci – Nové ulici v trati „Horní lán“ v letech 1995–1997, Ročenka Ústavu archeologické památkové péče Olomouc 1997, 45–52. Olomouc.
- Červinka, I. L.* 1902: Morava za pravěku. Vlastivěda moravská I, Země a lid, sv. 2. Brno.
- Červinka, I. L.* 1927: Poslední slovanská pohřebiště na Moravě. Brno.
- Červinka, I. L.* 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno.
- Červinka, I. L.* 1939: Slované na Moravě – Moravané, rukopis, ulož. v archivu ARÚ AV ČR v Brně. Brno.
- Červinka, I. L.* 1950: Staromoravské mohyly na „Hradské nivě“ u Bojkovic, okr. Uh. Brod, ČMMZ, vědy společenské XXXV, 299–307.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J.* (ed.) 2000: Výzkumy 1993–1998. Brno.
- Čižmář, Z. – Kohoutek, J.* 1998: Předběžná zpráva o výzkumu kláštera Hradisko v Olomouci v roce 1996, AH 23, 335–352.
- Dohnal, V.* 1963: Slovanský mohylník u Slavičina, okr. Gottwaldov. In: Sborník archeologického ústavu ČSAV Brno II, 63–76. Brno.
- Dohnal, V.* 1980: Slovanské žárové mohyly na východní Moravě. In: Slované 6.–10. století, Sborník referátů ze symposia Břeclav-Pohansko 1978. Sestavili a k tisku připravili Bořivoj Dostál a Jana Vignatiová, 63–76. Brno.
- Dohnal, V.* 1981: Mladohradištní pohřebiště na Olomoucku, AR XXXIII, 258–268.
- Dohnal, V.* 1991: Slovanská pohřebiště na Olomoucku, Časopis Slezského zemského muzea, vědy historické, série B XL, 220–246.
- Dohnal, V. – Ondruš, V.* 1964: Pohřebiště z mladší doby hradištní v Mistříně u Kyjova, AR XVI, 191–192, 200–208.
- Dostál, B.* 1957: Hmotná kultura moravských Slovanů v době říše Velkomoravské, rukopis diplomové práce, ulož. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Dostál, B.* 1957a: Slovanský mohylník u Žlutavy, SPFFBU E 2, 37–74.
- Dostál, B.* 1961: Velkomoravské Znojemsko ve světle archeologických nálezů, SPFFBU E 6, 97–126.
- Dostál, B.* 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Brno.
- Dostál, B.* 1980: Typy pohřebišť 9.–10. stol. na Moravě a jejich vztah k jednotlivým typům sídlišť, SPFFBU E 25, 290–293.
- Dostál, B.* 1982: Drobná pohřebiště a rozptýlené hroby z Břec-lavi-Pohanska, SPFFBU E 27, 135–201.
- Dostál, B.* 1990: Několik poznámek k objevu prvních velkomoravských kostelů ve Starém Městě. In: Galuška, L. (ed.): Staroměstská výročí, Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na Valách, Brno – Uherské Hradiště, 7.–8. září 1988, 35–42. Brno.
- Dostál, B.* 1991: Zur Datierungsfrage des grossmährischen Schmucks. In: Chronologische Fragen des 7.–10. Jahrhunderts. Archäologische Konferenz des Komitates Zala und Niederösterreichs II. Traismauer, 15.–16. 10. 1990 (Sonderdruck Zalai Múzeum 3), 81–87.
- Dudík, B.* 1854: Über die alten heidnischen Begräbnisplätze in Mähren, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historischen Classe 12, 467–492.
- Fišer, Z. – Podborský, V.* 2004: Innocenc Ladislav Červinka (1. 2. 1869–3. 10. 1952). Archeolog, numismatik, muzejník a vlastivědný pracovník. Pravěk. Postavy moravské archeologie, NŘ sv. I, Brno.
- Galuška, L.* 1996: Uherské Hradiště – Sady. Křesťanské centrum říše velkomoravské. Brno.
- Galuška, L.* 1996a: To the possibility of moving the dating of the material culture on the basis of the study of the graves from Staré Město and Uherské Hradiště – Sady. In: Bialeková, D. – Zábajník, J. (Hrsg.): Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert, Symposium Nitra 6. bis 10. November 1994, 267–279. Bratislava.
- Galuška, L. – Lutovský, M.* 1993: K málo známé etapě výzkumu slovanského mohylníku u Hluku na Uherskohradištsku. (K problematice moravských středohradištních mohylníků), ČMMZ, vědy společenské LXXVIII, 151–161.
- Galuška, L. – Kouřil, P. – Měřinský, Z.* (eds.) 2001: Velká Morava mezi východem a západem. Großmähren zwischen Ost und West. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Uherské Hradiště – Staré Město 28. 9.–1. 10. 1999, Spisy AÚ AV ČR č. 17. Brno.
- Geisler, M.* 1984: Slovanské kostrové hroby z Tvarožné (okr. Brno-venkov), AR XXXVI, 490–497.
- Geisler, M.* 1986: Holubice – pohřebiště z mladohradištního období, FAM 20. Brno.
- Geisler, M.* 1992: Statistické zhodnocení mladohradištního pohřebiště z Holubic, okr. Vyškov, Pravěk NŘ 2, 359–370.
- Hanák, K.* 1939: Pravěké nálezy a výkopy 1938, Sborník velehradský, NŘ 10, 5–8.
- Hanáková, H. – Staňa, Č. – Stloukal, M.* 1986: Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě. Praha.
- Hochmanová-Vávrová, V.* 1962: Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na valách“. Výzkum v letech 1957–1959, ČMMZ, vědy společenské XLVII, 201–270.
- Hrubý, V.* 1939: Čertův kůt, Sborník velehradský, NŘ 10, 9–12.
- Hrubý, V.* 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- Hrubý, V. – Hochmanová, V. – Pavelčík, J.* 1955: Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu, ČMMZ, vědy společenské XL, 42–126.
- Chleborád, M.* 1936: Žárové hroby slovanské na Moravě, Ročenka spořitelny města Bučovic za rok 1936, 3–20.
- Chorvátová, H.* 2004: K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách, Acta Historica Neosoliensia 7, 199–236.

- Chybová, H.* 1986: Záchraný výzkum mladohradištního pohřebiště ve Zborovicích, *Studie Muzea Kroměřížska* 86, 3–24.
- Chybová, H.* 1992: Archeologický výzkum velkomoravského pohřebiště v Litenčicích, *Sborník velehradský*, třetí řada, 63–67.
- Jelínková, D.* 1999: Slované pohřebiště z 9. až 12. století v Mušově. Katalog. Brno.
- Jisl, L.* 1952: Slované mohylové pohřebiště ve Stěbořicích, okr. Opava, *Časopis Slezského muzea, vědy historické, série B II*, 6–20.
- Jisl, L.* 1953: Slované mohyly ve Stěbořicích u Opavy, *AR V*, 32–53.
- Jisl, L.* 1954–1955: Výzkum slovanských mohyl ve Stěbořicích r. 1953, *Časopis Slezského muzea, vědy historické, série B IV*, 65–80.
- Kalábek, M.* 2001: Meč se značkou Ulfberth. In: Bém, M. a kol.: *Archeologické zrcadlení*, 85–100. Olomouc.
- Kalábek, M.* 2006: Olomouc (k.ú. Řepčín, okr. Olomouc), *PV 2005*, 263–264. Brno.
- Kalábek, M. – Vitula, P.* 2000: Nemilany (okr. Olomouc), *PV 1999*, 177–179. Brno.
- Kalábek, M. – Tajer, A. – Vitula, P.* 2001: Olomouc (k.ú. Slavonín, okr. Olomouc), *PV 2000*, 236. Brno.
- Kalousek, F.* 1955: Velkomoravské hradisko ve Znojmě-Hradišti na Moravě, *SPFFBU C 2*, 9–30.
- Kalousek, F.* 1971: Břeclav–Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Brno.
- Kavánová, B.* 1976: Slované ostruhy na území Československa, *Studie AÚB IV/3*. Praha.
- Kavánová, B.* 1982: Slované pohřebiště v Mutěnicích, okr. Hodonín, *AR XXXVI*, 504–520.
- Kavánová, B.* 1993: Slovanští pohřebiště v Kyjově – Bohuslavicích (okr. Hodonín), *PV 1989*, 76–77. Brno.
- Kavánová, B. – Vitula, P.* 1990: Břeclav–Poštorná, pohřebiště a sídliště střední doby hradištní. In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník příspěvků k osmdesátým narozeninám akademika Josefa Poulíka*, 327–352. Brno.
- Klanica, Z.* 1970: Velkomoravský gombík, *AR XXII*, 421–445.
- Klanica, Z.* 1985: Mikulčice – Klášteřsko, *PA LXXXVI*, 474–539.
- Klanica, Z.* 1985a: Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech. In: Poulík, J. – Chropovský, B. a kol.: *Velká Morava a počátky československé státnosti*, 107–139. Praha–Bratislava.
- Klanica, Z.* 1990: K počátkům staromoravského kostrového pohřbívání. In: Galuška, L. (ed.): *Staroměstská výročí, Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského zemského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na Valách*, 57–64. Brno – Uherské Hradiště.
- Klanica, Z.* 2006: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I. Brno.
- Klanica, Z.* 2006a: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl II., katalog. Brno.
- Knies, J.* 1894: Předhistorické nálezy z pozdní doby slovanské na Moravě, *ČL III*, 449–468.
- Kohoutek, J.* 2001: Nová zjištění o průzkumu mohylníků na východní Moravě, *Pravěk NŘ 11*, 381–388.
- Kohoutek, J.* 2003: Průzkum slovanských mohylníků na Uherskobrodsku a Slavičínku, *Slovácko XLV*, 95–107.
- Kohoutek, J. – Plášek, K.* 1993: Průzkum slovanského mohylníku na katastru Slavičina (okr. Zlín), *PV 1989*, 78–79. Brno.
- Kouřil, P.* 1994: Slované osídlení českého Slezska. Brno–Český Těšín.
- Kouřil, P.* (ed.) 2005: Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik). *Materialien der internationalen Fachkonferenz Mikulčice*, 25.–26. 5. 2004. Brno.
- Král, J.* 1955: Slovanští mohylníci ve Vysočanech na Dyji, *AR VII*, 342–348.
- Král, J.* 1959: Slovanští mohylníci ve Vysočanech nad Dyjí, *PA L*, 197–226.
- Král, J.* 1960: Přehled výzkumů opavské expositury archeologického ústavu ČSAV pob. v Brně za rok 1959, *PV 1959*, 177–179. Brno.
- Král, J.* 1961: Z výzkumů opavské expositury Archeologického ústavu ČSAV, pob. v Brně, *PV 1960*, 106–109. Brno.
- Kříž, M.* 1896: Mé výzkumné práce u Předmostí a jich hlavní výsledky, *ČVSMO XIII*, 51–61.
- Kučera, J.* 1889: Z Rudimova. (Okolí Slavičina za pravěku), *ČVSMO VI*, 31–34.
- Ludíkovský, K. – Snášil, R.* 1974: Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav), *studie AÚB II/4*. Praha.
- Marešová, K.* 1968–1969: Slované pohřebiště v Bílovicích nad Svitavou, *ČMMZ, vědy společenské LIII*, 59–68.
- Marešová, K.* 1983: Uherské Hradiště – Sady. Staroslovanské pohřebiště v Horních Kotvicích. Praha.
- Mazuch, M. – Poláček, L. – Škojec, J.* 2003: Čejč (okr. Hodonín), *PV 2001*, 248. Brno.
- Měřinský, Z.* 1979: Záchrané archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku z období 6.–16. století v letech 1970–1978, *AH 4*, 55–71.
- Měřinský, Z.* 1985: Velkomoravské kostrové pohřebiště ve Velkých Bílovicích. (K problematice venkovských pohřebišť 9.–10. stol. na Moravě), *Studie AÚB XXII*. Praha.
- Měřinský, Z.* 1985a: Archeologická topografie katastrálních území obcí v oblasti vodního díla Nové Mlýny (okres Břeclav), *JM 21*, sv. 24, 205–220.
- Měřinský, Z.* 1986: Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů, *PA LXXXVII*, 18–80.
- Měřinský, Z.* 1997: K problematice nekropolí druhé poloviny 10. až počátku 13. století na Moravě. In: *Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*, 87–93. Brno.
- Měřinský, Z. – Unger, J.* 1990: Velkomoravské kostrové pohřebiště u Morkůvek (okr. Břeclav). In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník příspěvků k osmdesátým narozeninám akademika Josefa Poulíka*, 360–401. Brno.
- Nekvasil, J.* 1954: Výzkum v Rebešovicích na Moravě, *AR VI*, 433–437.
- Pavelčík, J.* 1960: Slované mohyly na „Hradské nivě“ u Bojkovic, *Sborník AÚ ČSAV Brno I*, 80–82.
- Palliardi, J.* 1890: Slované pohřebiště kosterné v Horních Dunajovicích u Znojma, *ČVSMO VII*, 69–77.
- Palliardi, J.* 1893: Pohřebiště z pozdní doby slovanské v Horních Dunajovicích, *ČVSMO X*, 159–161.

- Podborský, V.* 1994: Z dějin a současnosti katedry archeologie FF MU, *Pravěk* NŘ 4, 365–367.
- Poláček, L. – Marek, O.* 1995: Die Grabungen in Mikulčice 1954–1992. Geschichte, Grabungsmethoden und Dokumentation. In: Daim, F. – Poláček, L. (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice I*, 13–82. Brno.
- Poláček, L. – Marek, O.* 2005: Grundlagen der Topographie des Burgwalls von Mikulčice. Die Grabungsflächen 1954–1992. In: *Poláček, L.* (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice VII*, 9–358. Brno.
- Poláček, L. – Marek, O. – Škojec, J. – Skopal, R.* 2000: Mikulčice (okr. Hodonín), PV 1999, 170–171. Brno.
- Poláček, L. – Marek, O. – Škojec, J. – Skopal, R.* 2001: Mikulčice (okr. Hodonín), PV 2000, 217–218. Brno.
- Poulik, J.* 1948: *Staroslovanská Morava*. Praha.
- Poulik, J.* 1948/1950: *Jižní Morava – země dávných Slovanů*. Brno.
- Poulik, J.* 1955: Nález kostela z doby říše velkomoravské v trati Špitálky ve Starém Městě, PA XLVI, 307–351.
- Poulik, J.* 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradě „Valy“ u Mikulčic, PA XLVIII, 241–388.
- Poulik, J.* 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích. Praha.
- Poulik, J.* 1975: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- Poulik, J.* 1985: Svědectví výzkumů a pramenů archeologických o Velké Moravě. In: *Poulik, J. – Chropovský, B. a kol.: Velká Morava a počátky československé státnosti*, 9–80. Praha–Bratislava.
- Profantová, N. – Kavánová, B.* 2003: Mikulčice – pohřebiště u 6. a 12. kostela. Brno.
- Příkryl, F.* 1890: Prehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic, ČVSMO VII, 14–21.
- Radoměřský, P.* 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní), *Sborník Národního muzea IX*, řada A – Historie, 9, č. 2.
- Sklenář, K.* 2005: Bibliografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Skutil, J.* 1941: Výzkum hradištních mohyl ve Strážovicích na Kyjovsku 1940, *Sborník velehradský*, NŘ 12, 6–48.
- Slovák, J.* 1894: Z Kroměříže. (Hroby kostrové u Jarohněvic), ČVSMO XI, 26.
- Staňa, Č.* 1961: Nové slovanské pohřebiště v Předmostí u Přerova, PV 1960, 90–91. Brno.
- Staňa, Č.* 1962: Pokračování záchranného výzkumu na slovanském pohřebišti v Předmostí, PV 1961, 92. Brno.
- Staňa, Č.* 1973: Záchranný výzkum na slovanském pohřebišti v Rajhradě (okr. Brno-venkov), PV 1972, 58–59. Brno.
- Staňa, Č.* 1995: Příspěvek k poznání horizontu veligradského šperku, SPFFBU, E 40, 37–43.
- Staňa, Č.* 2006: Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě a Rajhradcích. Katalog. Brno.
- Staňa, Č. – Poláček L.* (ed.) 1996: Frühmittelalterliche Machtzentrum und ihre Auswertung – mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung, *Symposium Mikulčice*, 5.–9. September 1994, *Internationale Tagungen in Mikulčice III*. Brno.
- Stuchlík, S.* 1972: Slovanské mohyly v Kostelci – Štípě (okr. Gottwaldov), PV 1971, 97. Brno.
- Šikulová, V.* 1956: Slovanské osídlení Moravy v mladší době hradištní, rukopis diplomové práce, uložen na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Šikulová, V.* 1958: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní, *Pravěk východní Moravy I*, 88–162.
- Šráčková, E.* 1958: Výzkum slovanského pohřebiště v Josefově, okr. Hodonín, PV 1958, 63–65. Brno.
- Šráčková, E.* 1960: Výzkum slovanského pohřebiště v Josefově, okr. Hodonín, PV 1959, 123–125. Brno.
- Šráčková, E.* 1962: Výzkum slovanského pohřebiště v Josefově (okr. Hodonín), PV 1961, 93–94. Brno.
- Ungermaň, Š.* 2005: Ženský šperk staršího velkomoravského horizontu, AR LVII, 707–749.
- Vignatiová, J.* 1977–1978: Břeclav-Pohansko – jihozápadní předhradí (výzkum 1960–1962). Kostrové hroby, SPFFBU E 22–23, 135–154.
- Vignatiová, J.* 1979: Předběžná zpráva o výsledcích záchranného výzkumu jihozápadního předhradí Břeclavi-Pohanska za léta 1975–1977, SPFFBU E 24, 95–108.
- Wankel, J.* 1890: *Archäologische Wanderungen in der Umgebung von Olmüz*, *Mittheilungen der k. k. Centralcommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischer Denkmale* 16, 225–233.
- Zelnitius, A.* 1943: Staré Město. Archeologický výzkum „Na Špitálkách“ od r. 1925 do konce r. 1936. Uherské Hradiště.

Mgr. Petr Vachůt, Muzeum města Brna, Špilberk 1, 662 24 Brno

**K tisku doporučil doc. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.**

## ZUSAMMENFASSUNG

### **Geschichte der archäologischen Grabungen frühmittelalterlicher Gräberfelder auf dem Gebiet Mährens und Schlesiens**

Durch archäologische Grabungen wurden auf dem Gebiet Mährens und Schlesiens bislang ca. 400 Fundstätten mit Gräberfeldern entdeckt, die ins 9. bis zum 12. Jahrhundert datiert wurden. Die ersten Grabungen frühmittelalterlicher Nekropolen erfolgten um das Jahr 1845, systematischere wurden freilich erst ab den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts durchgeführt. Bis zum Jahr 1900 entdeckte man um die 40 Fundorte. In der ersten Hälfte der zwanziger Jahre erhöhte sich die Anzahl der untersuchten Gräberfelder insbesondere Dank der Geländeaktivitäten und organisatorischen Tätigkeiten von I. L. Červinka wesentlich. In seinem Verzeichnis von 1928 (Červinka 1928) werden ca. 120 Skelettgräberfelder erfasst, in einer weiteren Arbeit (Červinka 1939), die bis zum Jahr 1945 ergänzt wurde, kamen weitere 20 Fundorte hinzu. An den archäologischen Grabungen oder der Rettung von Material aus zufällig entdeckten Gräbern waren eine Reihe Amateurarchäologen und später auch professionalisierter Archäologen beteiligt. Nach 1945 wurden bereits praktisch alle archäologischen Grabungen von geschulten Archäologen durchgeführt, die in verschiedenen

Typen von Fachinstitutionen arbeiteten. Der Schwerpunkt der archäologischen Arbeiten in Mähren und Schlesien wurde nach und nach auf das Institut für Archäologie der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften in Brno übertragen. Die Spezialisierung auf frühmittelalterliche Grabungen wurde auch besonders in der Archäologischen Abteilung des Mährischen Landesmuseums und am Lehrstuhl für Archäologie der Philosophischen Fakultät der Masaryk Universität entwickelt. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts war die führende Persönlichkeit der mährischen Archäologie und gleichzeitig der Erforschung des Frühmittelalters zweifellos J. Poulík. Von den weiteren bedeutenden Forschern, welche die Problematik der Gräberfelder des 9.–12. Jahrhunderts bearbeiteten, müssen besonders V. Hrubý und B. Dostál genannt werden. Das Interesse an der slawischen Archäologie, die vom damaligen Regime aktiv gefördert wurde, bedeutete in den fünfziger und sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts auch einen Anstieg neu entdeckter Gräberfelder. Die Grabungen konzentrierten sich insbesondere auf die Nekropolen in den großmährischen Zentren, untersucht wurde aber auch eine Reihe mittel- und jungburgwallzeitlicher Gräberfelder auf dem Land. Der Anstieg neu entdeckter Fundstätten zwischen den Jahren 1945 bis 1970 stellt ungefähr 70 Posten dar. Ein Verzeichnis und eine Auswertung der mittelburgwallzeitlichen mährischen und schlesischen Fundorte mit Grabfunden wurde von *B. Dostál* (1966) in einer grundlegenden Arbeit veröffentlicht. Die Problematik jungburgwallzeitlicher Fundstätten faßte *V. Šikulová* (1957) zusammen. Ab den siebziger Jahren des 20. Jahrhunderts verlagert sich der Schwerpunkt der Grabungen eindeutig zugunsten von Vorhaben, die durch Bau- oder Erdarbeiten verursacht wurden. Bei diesen archäologischen Grabungen werden regelmäßig ca. 15 bis 20 frühmittelalterliche Nekropolen in jedem Jahrzehnt entdeckt. Seit den neunziger Jahren des 20. Jahrhunderts ändert sich die Sichtweise auf die Datierung der Sachkultur des frühen Mittelalters, eine neue chronologische Konzeption wurde freilich bislang noch nicht fertiggestellt, ebenso fehlt eine moderne archäologische Synthese jenes Zeitraums und ein vervollständigtes Verzeichnis der mährischen und schlesischen Nekropolen. Der hier gegebene Überblick der bisherigen Forschung ordnet die mährische wissenschaftliche Gemeinde eindeutig der konservativen Strömung der positivistischen Archäologie mit durchgesetztem typologischen Paradigma zu. Nichtsdestotrotz kann nicht angezweifelt werden, daß eine Reihe auf qualitativ hohem Niveau durchgeführter grundlegender Grabungen von Gräberfeldern und die auf ihrer Grundlage neu erstellten chronologischen und sozialen Schemata das Bild der Geschichte Europas des 9.–12. Jahrhunderts völlig verändert haben.